

TRAKTATAS APIE TOLERANCIJĄ

(Traité sur la tolérance)

XXII SKYRIUS

Apie visuotinę toleranciją (De la tolérance universelle)

Nereikia didelio meno, labai įmantrios iškalbos, kad įrodyčiau, jog krikščionys privalo toleruoti vieni kitus. Aš einu toliau: aš jums sakau, kad reikia žiūrėti į visus žmones kaip į mūsų brolius. Nejaugi? Turkas – mano brolis? Kinas – mano brolis? Žydas? Tailandietis? Taip, be abejo; argi mes visi nesame to paties tėvo vaikai ir to paties Dievo kūriniai?

Bet šios tautos mus niekina, bet jos mus laiko stabmeldžiais! Ką gi, aš joms pasakysiu, kad jos labai klysta. Man atrodo, kad aš tikrai galėčiau nustebinti kokį išdidų užsispyrėlį imamą arba aršų kataliką, jeigu jiems maždaug štai kaip prabilčiau:

„Ši mažytė planeta, kuri yra tik taškelis, sukasi visatoje, kaip ir daugybė kitų planetų; mes klaidžiojame po tą begalybę. Žmogus, būdamas maždaug penkių pėdų ūgio, kūrinijoje tėra menkas daiktas. Kuri nors iš šių nepastebimų būtybių kreipiasi į savo kaimynus arabus arba kafrus: „Paklausykite manęs, nes visų tų pasaulių Dievas mane apšvietė: žemėje gyvena devyni šimtai milijonų tokių kaip mes skruzdėlyčių, bet tiktai mano skruzdėlynas yra brangus Dievui; visi kiti skruzdėlynai jam kelia amžiną pasibjaurėjimą; vien tik manasis bus laimingas, o visų kitų laukia nesibaigiantis vargas.“

Tada jie mane sustabdytų ir paklaustų, koks kvailys sugalvojo tokią nesąmonę. Aš būčiau priverstas jiems atsakyti: „Tai jūs patys.“ Tada aš pasistengčiau juos nuraminti, bet tai būtų labai nelengva.

Dabar aš kreipčiausi į krikščionis ir išdrįščiau pasakyti dominikonui, inkvizitoriui tikėjimo labui: „Broli mano, jūs žinote, kad kiekvienoje Italijos provincijoje kalbama savitu dialektu ir kad Venecijoje ir Bergame nekalbama taip, kaip Florencijoje. Kruskos (Crusca) akademija sunormino kalbą; jos žodynas yra taisyklė, nuo kurios negalima nukrypti, o Buonmatėjo (Buonmattei) ‚Gramatika‘ – neklystantis vedlys, kuriuo privaloma sekti; bet nejaugi manote, kad Akademijos konsulas, o jam nesant – Buonmatėjis, būtų galėję ramia sąžine nupjauti liežuvius venecijiečiams ir bergamiečiams, kurie nebūtų atsisakę savo šnekos?“

Inkvizitorius man atsako: „Čia yra nemažas skirtumas, kalbama apie jūsų sielos išganymą: Inkvizicijos valdyba dėl jūsų paties gėrio įsako jus suimti remdamasi vienintelio asmens skundu, nors jis būtų niekšas ir pats patrauktas į teisingumą; uždraudžia jums pasisamdyti gynėją; nuslepia nuo jūsų kaltintojo vardą; leidžia inkvizitoriui jums pažadėti malonę, o paskui – apkaltinti, taikyti jums penkis skirtingus kankinimo būdus, o tada – jus nuplakti, išsiųsti į galeras arba viešai sudeginti. P. Ivonė, daktaras Kiušalonas, Zankinus, Kampegijus, Rojas, Felinus, Gomarus, Diabarus, Gemelinus laikosi visų formalumų, ir šiai šventai praktikai negali būti prieštaraujama.“

Aš leisčiau sau atsakyti: „Broli mano, galbūt jūs teisus; mane įtikino gėris, kurį norite man suteikti, bet ar aš negalėčiau viso to išvengti?“

Tiesa, tokios absurdiškos baisybės ne kasdien teršia žemės veidą, bet jos buvo gana dažnos, ir iš jų lengvai sudarytume tomą, daug storesnį už jas smerkiančias evangelijas. Šiame trumpame gyvenime ne tik gana žiauru persekioti tuos, kurie mąsto ne taip kaip mes, bet ir nesu tikras, ar ne perdėm įžūlu skelbti jų amžiną prakeikimą. Man atrodo, kad mums, vienadieniams atomams, visai nedera šitaip užbėgti už akių Kūrėjo sprendimams. Aš visiškai nenoriu paneigti šią ištarmę: „Be Bažnyčios nėra išganymo“, aš gerbiu ir ją, ir visą jos mokymą, bet iš tiesų, ar mes pažįstame visus Dievo kelius ir visą jo malonių dydį? Argi neleista ne vien jo bijoti, bet ir juo pasitikėti? Argi tai jau nereiskia ištikimybės Bažnyčiai? Argi atskiras žmogus turi uzurpuoti Dievybės teises ir vietoje jos nulemti visų žmonių amžinąjį likimą?

Argi tada, kai gedime Švedijos, Danijos, Anglijos arba Prūsijos karaliaus, mes sakome, kad nešiojame gedulą už nusidėjėlių, kuris dega amžinoje pragaro ugnyje? Europoje gyvena keturiasdešimt milijonų Romos Bažnyčiai nepriklausančių gyventojų, tai ar mes kreipiamės į juos: „Pone, kadangi jūs neišvengiamai esate pasmerktas, aš su jumis nenoriu nei valgyti, nei sudaryti sutartį, nei kalbėti“?

Koks Prancūzijos ambasadorius, būdamas pristatytas dideliam valdovui, svarstys savo širdyje: ar Jo Aukštyste neišvengiamai degs per amžius, kadangi jis buvo apipjaustytas? Kaip ambasadorius turėtų kalbėtis su tuo dideliu valdovu, jeigu iš tiesų manytų, kad jis yra mirtinas Dievo priešas ir jo rūstybės objektas? Ar galėtų būti pas jį pasiūstas? Su kokių žmogumi imtume prekiauti, kokias visuomeninio gyvenimo pareigas pajėgtume kada nors atlikti, jeigu tikrai būtume įsitikinę tuo, kad bendraujame su atstumtaisiais?

O gailastingojo Dievo šalininkai! Jeigu jūs turėtumėte žiaurią širdį, jeigu garbindami tą, kurio visi įstatymai sutelpa šiuose žodžiuose: „Mylėkime Dievą ir savo artimą“, jūs būtumėte tą tyrą ir šventą įstatymą apsunkinę sofizmais ir beprasmiškais ginčais; jeigu jūs dėl naujo žodžio arba dėl vienintelės abėcėlės raidės būtumėte įžiebę nesantaiką; jeigu jūs už kelių žodžių, kelių ceremonijų, kurių kitos tautos negalėjo žinoti, praleidimą būtumėte paskyrę amžinas bausmes, aš jums tarčiau liedamas ašaras dėl visos žmonijos: „Kartu su manimi persikelkime į tą dieną, kai bus teisiami visi žmonės, ir kai Dievas atlygins kiekvienam pagal jo darbus.“

Aš matau pasirodančius Dievo akivaizdoje visus praeitų šimtmečių ir manojo amžiaus mirusiuosius. Ar jūs esate įsitikinę, kad mūsų Kūrėjas ir Tėvas ištars išmintingajam ir dorajam Konfucijui, įstatymų leidėjui Solonui, Pitagorui, Zaleukui, Sokratui, Platonui, dieviškiesiems Antoninams¹, gerajam Trajanui, Titui, žmonių giminės puošmenoms, Epiktetui, daugeliui kitų vyrų, pavyzdžių kitiems žmonėms: Šalin, pabaisos, teišinka jus nesibaigiančios, nemažtančios ir nenutrūkančios bausmės, tegu jūsų kančios būna amžinos, kaip ir aš! O jūs, mano mylimieji, Žanai Šateli², Ravajakai³, Damjenai⁴, Kartušai⁵ ir kiti, kurie mirėte teismo nuteisti, mėgaukitės mano dešinėje mano valdžia ir palaima.“

Išgirdę šiuos žodžius, jūs traukiate apimti siaubo; o aš, juos ištaręs, daugiau nebeturiu ką jums pasakyti.

XXIII SKYRIUS

¹ Dieviškieji Antoninai – Romos imperatoriai Nerva, Trajanas, Hadrianas, Antoninas Pijus, Markas Aurelijus, Komodas, valdę 96–192 m.

² Žanas Šatelis (Jean Châtel, 1575–1594) – pasikėsino į Prancūzijos karalių Henriką IV ir buvo ketvirčiuotas.

³ Fransua Ravajakas (François Ravailac, 1578–1610) – Prancūzijos karaliaus Henriko IV žudikas, buvo ketvirčiuotas.

⁴ Roberas Fransua Damjenas (Robert François Damiens, 1715–1757) – peilio smūgiu sužeidė karalių Liudviką XV, buvo ketvirčiuotas.

⁵ Kartušas (Louis Dominique, vad. Cartouche, 1693–1721) – Paryžių ir jo priemiesčius terorizavusios banditų gaujos vadas, nubaustas mirties bausme ant rato.

Malda į Dievą (Prière à Dieu)

Todėl aš kreipiuosi nebe į žmones, bet į tave – visų būtybių, visų pasaulių ir visų laikų Dievą, jeigu tik silpnoms, begalybėje pasimetusioms ir išties visatoje nepastebimoms būtybėms yra leidžiama išdrįsti tavęs ko nors paprašyti; kreipiuosi į tave, kuris viską davei, į tave, kurio įstatymai nepajudinami ir amžini. Teikis būti gailėstingas mūsų prigimties nulemtiems paklydimams, tegu šios klaidos nepavirsta mūsų nelaimėmis. Tu mums neįdėjai tokios širdies, kad savęs neapkęstume, ir nedavei tokių rankų, kad save pasmaugtume; padaryk, kad mes vieni kitiems padėtume nešti sunkaus ir greit praeinančio gyvenimo našta, kad mūsų varganus kūnus dengiančių drabužių, mūsų netobulų kalbų, mūsų juokingų papročių, mūsų nepakankamų įstatymų, mūsų beprasmiškų nuomonių, visos mūsų akyse tokios nelygios, o tavo akyse – visiškai vienodos būties nedideli skirtumai, tie menki niuansai, skiriantys žmonėmis vadinamus atomus vienus nuo kitų, netaptų neapykantos ir persekiojimo ženklais. Padaryk, kad tie, kurie tavo garbei per patį vidurdienį degina žvakes, pakęstų tuos, kuriems užtenka tavo saulės šviesos; kad tie, kurie rengiasi baltais drabužiais, norėdami pasakyti, kad reikia tave mylėti, būtų pakantūs skelbiantiems tą patį, nors ir apsigaubusiems juodais apsiaustais; kad būtų vienodai leidžiama tave šlovinti ir senovinės, ir naujesnės kalbos žodžiais. Padaryk, kad vilkintys raudonais arba violetiniais drabužiais, valdantys mažytį šio pasaulio žemės plotelį ir turintys keletą iš vieno metalo nukaltų skritulėlių be jokios puikybės mėgautųsi tuo, kad patys vadina didybe ir turtu, ir kad visi kiti žvelgtų į juos be pavydo, nes tu žinai, kad dėl šių tuštybių nėra nei ko pavydėti, nei kuo didžiuotis.

Tepamiršta visi žmonės, kad jie yra broliai! Tepasibaisi jų sielas slegiančia tironija, kaip bjaurisi tais, kurie jėga išplėšia jų taikingo darbo ir triūso vaisius! Jeigu karų rykštės yra neišvengiamos, tai bent taikos metu nerodykime vieni kitiems neapykantos, nesipykime vieni su kitais ir šį vieną mirksnį tetrunkantį mūsų gyvenimą išnaudokime tam, kad nuo Tailando ir Kalifornijos tūkstančiu skirtingų kalbų laimintume tavo gerumą, mums padovanojusį tą akimirką.

Iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė.
Vertimas atliktas specialiai duomenų bazei